

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCYZŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 7, 2019

ŻANETA STEFFEK

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCYZŹNIE, LONDYN

ADAM STEFAN ZAMOYSKI – KRZEWICIEL POLSKICH TRADYCJI I WARTOŚCI PATRIOTYCZNYCH

Nawiązując do tytułu konferencji „100 lat niepodległej nauki polskiej na emigracji w Wielkiej Brytanii”, chciałabym zaprezentować postać Adama Stefana Zamoyskiego – obywatela Polski, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, historyka, dziennikarza, publicysty, a także krzewiciela polskich tradycji i wartości patriotycznych. Właśnie w tej dziedzinie w 2010 roku otrzymał Perłę Honorową Polskiej Gospodarki¹.

Jest synem Stefana Adama Zamoyskiego i Elżbiety Czartoryskiej, którzy opuścili Polskę w 1939 roku po wybuchu II wojny światowej². Urodził się w Nowym Jorku 11 stycznia 1949 roku, ale już jako dwutygodniowe niemowlę znalazł się w Londynie, gdzie jego rodzina mieszkała z dwójką starszego rodzeństwa.

W 1974 roku ukończył filologię francuską oraz słowiańską na uniwersytecie w Oksfordzie³.

Adam Zamoyski specjalizuje się w historii Polski XVIII–XX wieku. Jak można przeczytać w *Encyklopedii polskiej emigracji i Polonii*:

¹ Strona internetowa: Polishmarket.com.pl, Laureaci z poprzednich edycji, dostęp 22 IX 2018.

² Strona internetowa: Adamzamoyski.com, dostęp 30 IX 2018.

³ *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, Toruń, 2005, s. 390.

1. Adam Stefan Zamoyski

Od 1982 roku wygłosił na te tematy kilkadziesiąt wykładów na uniwersytetach w Wielkiej Brytanii, Francji, Australii, Kanadzie i w kilkudziesięciu uniwersytetach amerykańskich w ramach serii wykładów zorganizowanych przez Fundację Nauk Humanistycznych. Miał także wykłady w Polish Arts Club i w Kongresie Polonii Amerykańskiej w Chicago, a także w innych instytucjach polskich i polonijnych⁴.

Zamoyski publikuje artykuły i rozprawy naukowe w prasie francuskiej, belgijskiej, angielskiej oraz w języku polskim w londyńskich gazetach: „Wiadomości”, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” oraz „Tydzień Polski”.

Według autora, najważniejszymi elementami historii Polski są: powstanie w Europie Środkowej państwa o ustroju parlamentarnym, jego niezwykle rozkwit we wczesnych czasach nowożytnych i podobnie niezwykle upadek, rozpad w wieku XVIII, a wreszcie – przemiana z wieloetnicznego „narodu bez państwa” w jeden z najbardziej zwartych i żywotnych narodów współczesnej Europy⁵.

W swej błyskotliwej syntezie Zamoyski wiele miejsca poświęca dziejom Polski szlacheckiej i czyni to nie bez powodu. Jak czytamy w jednej z publikacji:

Jego zdaniem mentalność Polaków można tak naprawdę zrozumieć jedynie, jeśli dobrze zna się historię lat 1400–1800, bowiem w tym właśnie czasie Polacy

⁴ Tamże.

⁵ Strona internetowa: Znak.com.pl, fragment opisu publikacji w języku polskim *Własną drogą. Osobliwe dzieje Polaków i ich kultury*, dostęp 29 IX 2018.

*mogli sami kształtować swój los i wtedy też stworzyli swój na wskroś oryginalny świat. Wówczas także osiągnęli wielkość, a następnie stracili zupełnie na znaczeniu, pozostawiając po sobie spadek, z którym wszyscy żyjemy po dziś dzień*⁶.

A w innej:

*Właściwe zainteresowanie przeszłością swojego narodu ukształtowało się u Zamoyskiego w domu rodzinnym, osadzonym już od początku w kilku kulturach*⁷.

W grudniu 2007 roku Adam Zamoyski opowiadał:

*Wychowywałem się w Anglii, Francji, Włoszech i Hiszpanii wśród swoich kuzynów. Tak więc dorastałem w różnych kulturach europejskich. W szkole uczyłem się po angielsku, a w domu rodzice dbali, abym mówił po polsku. Wychowany byłem w duchu bardzo patriotycznym*⁸.

Dodatkowo jego zainteresowania zostały spotęgowane poprzez środowisko Polaków, koncentrujące się w Ognisku Polskim, gdzie słyszał wiele rozmów o przeszłości narodu, oglądał historyczne dokumenty i pamiątki.

*Niemaloby zaważyło również to, że nie znalazł on wiele o Polsce w europejskich podręcznikach literatury i historii [...]. Trudno mu było odnaleźć Polskę w historii Europy. Brakowało też wielu sławnych Polaków w literaturze światowej i europejskiej*⁹.

Adam Zamoyski tak wspominał pierwszy pobyt w Polsce w 1967 roku:

W domu rodzice mówili mi, że wszystko, co polskie, jest wspaniałe, ale nie mogłem potwierdzić tego w Londynie, gdyż Polska w świadomości Anglików w ogóle nie istniała. Musiałem sprawdzić osobiście. Wsiadłem w pociąg i przyjechałem. Przez miesiąc odwiedzałem rodzinę, poznawałem kraj. Byłem w Warszawie, Krakowie, Zamościu, Poznaniu, w różnych majątkach związanych z rodziną. Podczas tych podróży czułem się cudownie, Polska mnie zafascynowała, obserwowałem dziejącą się historię w trakcie jej trwania. [...] Miałem sporą wiedzę o funkcjonowaniu systemu komunistycznego i mogłem zobaczyć, jak to wygląda

⁶ Tamże.

⁷ S. Paula-Jadwiga, *Adama Zamoyskiego kłopoty z historią Polski*, „Gazeta Niedzielną”, Londyn, 7 III 1993, nr 246, s. 4.

⁸ Rozmowa z Adamem Zamoyskim przeprowadzona przez Damiana A. Zaczka, *Potrzebny dystans*, „Decydent & Decision Maker”, 9 XII 2007, nr 71, strona internetowa: Decydent.pl, dostęp 1 X 2018.

⁹ Tamże.

*na co dzień, rozmawiać z ludźmi. A to ludzie, a nie przywódcy i królowie, tworzą historię prawdziwą*¹⁰.

Adam Zamoyski postanowił napisać historię Polski. Mimo sceptycznego podejścia części wydawców, postanowił, że i tak – niezależnie od koniunktury – podejmie się tego zadania. Udało mu się w 1985 roku – ukazała się wtedy książka *The Polish Way. A Thousand-Year History of the Poles and Their Culture*. To był moment przełomowy w karierze, gdyż nie tylko chętniej wydawano jego publikacje, ale i też sam mógł wybierać tematy kolejnych opracowań¹¹.

The Polish Way uzyskała w 1988 roku wyróżnienie Time-Life Club Silver Pen. Przez trzy tygodnie utrzymywała się na liście bestsellerów „Sunday Timesa”, a w 1989 roku uzyskała nagrodę literacką Stowarzyszenia Polskich Kombatantów¹². Angielskie wydanie książki przez ponad 20 lat nie schodziło z półek księgarskich, a wznawiano je ponad 10 razy¹³.

17 lutego 1993 roku na spotkaniu z przedstawicielami londyńskiej diaspory z Ealingu, zorganizowanym przez Marię Baworowską, Adam Zamoyski opowiedział o motywach, które skłoniły go do napisania historii Polski. Chodziło o zwrócenie uwagi czytelnika z Zachodu, z angielskiego obszaru językowego, że istniejąca dziś Polska ma swoje korzenie zapuszczone w kontynent Europy od wieków¹⁴.

W 2002 roku książka *The Polish Way* ukazała się w tłumaczeniu na język polski pod tytułem *Własną drogą. Osobliwe dzieje Polaków i ich kultury*.

Adam Zamoyski jest także autorem wielu innych publikacji, wydanych w języku ojczystym oraz angielskim, a to m.in. biografia Chopina, życiorys Paderewskiego (noszący tytuł *The Last King of Poland*), biografia Stanisława Augusta Poniatowskiego, książki *The Forgotten Few* i jej polskie wydanie *Zapomniane dywizjony. Losy wojenne lotników polskich, Polska: opowieść o dziejach niezwykłego narodu*.

Książkę *Chopin* w 1980 roku „Yorkshire Post” zaliczył do najbardziej poczytnych i w tym samym roku wyróżniono ją przez American Music Book Society¹⁵.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² *Encyklopedia polskiej emigracji...*, s. 390–391.

¹³ Strona internetowa: Wydawnictwoliterackie.pl, dostęp 30 IX 2018.

¹⁴ S. Paula-Jadwiga, *Adama Zamoyskiego kłopoty...*, s. 4.

¹⁵ *Encyklopedia polskiej emigracji...*, s. 391.

Adam Zamoyski był w 2011 roku gościem w Programie II Polskiego Radia, gdzie mówił na temat swojej książki *Polska: opowieść o dziejach niezwykłego narodu*. Na pytanie „Czym jest polskość i z jakich powodów kraj można uznać za niezwykły?” odpowiedział:

Naród składa się z niesamowitej mieszanki ludzi, którzy przybyli z różnych stron i osiedlili się na rozdrożu Europy. Od chwili powstania państwa polskiego panuje w tym regionie uczucie pewnej jedności narodowej, spójności, mimo że jesteśmy bardzo zróżnicowani. Tego nie da się dostrzec u mieszkańców innych państw¹⁶.

Najnowszą publikacją Zamoyskiego jest biografia: *Napoleon. The Man behind the Myth*, która w Anglii ukazała się jesienią 2018 roku. Książkę wydano też w Niemczech i Holandii oraz w Polsce pod tytułem *Napoleon. Człowiek i mit¹⁷*.

Adam Zamoyski angażuje się w różne formy działalności i wspierania polskich instytucji oświatowych i kulturalnych. W latach 80. uczestniczył w organizowaniu pomocy medycznej dla Polski. Założył fundację św. Jana Jerozolimskiego w Warszawie, w której mieści się ośrodek dla dzieci z trudnych rodzin¹⁸.

Ułatwiał kontakty, organizował pomoc finansową, szukał sponsorów dla placówek oraz instytucji w Polsce, m.in. dla Muzeum Czartoryskich w Krakowie, Biblioteki Kórnickiej, Państwowego Muzeum Zbiorów Sztuki na Wawelu, Muzeum Narodowego i Zamku Królewskiego w Warszawie.

Adam Zamoyski należał do Rady Biblioteki Polskiej w Londynie, ponadto był członkiem Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego, Stowarzyszenia Polskich Pisarzy na Obczyźnie, Komitetu Badań w Instytucie Studiów Polsko-Żydowskich w Oksfordzie. Wchodził w skład Rady Polskiej Macierzy Szkolnej, Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie, Rady Fundacji Pamięci Żydów w Polsce i kilku innych instytucji.

Jest powiernikiem Fundacji Izabeli Działyńskiej w Londynie oraz fundacji im. Stefana Zamoyskiego¹⁹.

¹⁶ Rozmowa Hanny Marii Gizy z Adamem Zamoyskim na antenie Programu II Polskiego Radia, *Opowieść o dziejach niezwykłego narodu*, 13 VIII 2011, dostęp 12 X 2018.

¹⁷ A. Zamoyski, *Napoleon. Człowiek i mit*, przeł. M. Ronikier, Kraków, 2019. Por. strona internetowa: adamzamoyski.com/news, dostęp 10 X 2018.

¹⁸ Rozmowa z Adamem Zamoyskim przeprowadzona przez Damiana A. Zaczka, *Potrzebny dystans...*

¹⁹ *Encyklopedia polskiej emigracji...*, s. 391–392.

Adam Zamoyski został odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski²⁰ i Oficerskim Orderem Pro Merito Melitensi. W 1991 roku otrzymał honorowe obywatelstwo miasta Londynu.

Historyk w jednym z wywiadów dla Polskiego Radia w 2011 roku, na pytanie „Czego chciałby dla Polski?”, odpowiedział:

Spokoju, żeby zniknęła wśród Polaków wzajemna podejrzliwość, żeby się wzajemnie bardziej szanowali. [...] Na pewno nie należy zapominać o przeszłości, ale nie wolno pozwolić, żeby komukolwiek posłużyła ona do manipulacji politycznych²¹.

Dodał też:

Teraz można nareszcie zacząć odpolityczniać historię Polski, stawiać różne pytania, nawet trochę prowokować, nie narażając się na oskarżenia, jak dawniej²².

Dzięki jego pracy i zaangażowaniu w szerzenie wiedzy o historii Polski, o jej wybitnych osobowościach, autorowi udało się, jak sam to określił: *Skonfrontować fikcję z rzeczywistością, [...] uchylić maskę dziejowym mitom, [...] uwolnić się powoli z narodowych kompleksów²³*, a także wpisać historię Polski w historię Europy i świata.

BIBLIOGRAFIA

OPRACOWANIA

- Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, Toruń, 2005.
Paula-Jadwiga S., *Adama Zamoyskiego kłopoty z historią Polski*, „Gazeta Niedzielną”, Londyn, 7 III 1993, nr 246.
Zamoyski A., *Napoleon. Człowiek i mit*, przeł. M. Ronikier, Kraków, 2019.

STRONY INTERNETOWE

- Adamzamoyski.com, dostęp 30 IX 2018.
Polishmarket.com.pl, Laureaci z poprzednich edycji, dostęp 22 IX 2018.
Rozmowa Hanny Marii Gizy z Adamem Zamoyskim na antenie Programu II Polskiego Radia, *Opowieść o dziejach niezwykłego narodu*, 13 VIII 2011, dostęp 12 X 2018.

²⁰ Komunikat o nadaniu Orderu Odrodzenia Polski, DzU RP, 31 XII 1982, nr 3, s. 15.

²¹ Rozmowa Hanny Marii Gizy z Adamem Zamoyskim na antenie Programu II Polskiego Radia...

²² Tamże.

²³ „Gazeta Niedzielną”, Londyn, 7 III 1993, nr 246, s. 4.

Rozmowa z Adamem Zamoyskim przeprowadzona przez Damiana A. Zaczka, *Potrzebny dystans*, „Decydent & Decision Maker”, 9 XII 2007, nr 71, strona internetowa: Decydent.pl, dostęp 1 X 2018.

Wydawnictwoliterackie.pl, dostęp 30 IX 2018.

Znak.com.pl, fragment opisu publikacji w języku polskim Własną drogą. Osobliwe dzieje Polaków i ich kultury, dostęp 29 IX 2018.

INNE

Komunikat o nadaniu Orderu Odrodzenia Polski, DzU RP, 31 XII 1982, nr 3, s. 15.

ŻANETA STEFFEK

ADAM STEFAN ZAMOYSKI
– PROPAGATOR OF POLISH TRADITIONS
AND PATRIOTIC VALUES

SUMMARY

The article presents dr Adam Stefan Zamoyski, a known historian, biographer, author of many books and articles about Polish and European history. Two major bestsellers are the history of Poland: *The Polish Way* and *1812. Napoleon's Fatal March on Moscow* and its sequel *Rites of Peace*. His books have been translated into Russian, Chinese, Japanese and Persian as well as into most of the European languages. His comprehensive history of Poland, *The Polish Way*, not only featured in the best-seller lists for several weeks when it came out in 1987, but has never been out of print since. Zamoyski has also contributed to all the major British papers and periodicals, as well as lecturing widely in England, Europe and the United States.

Alongside his professional activities, Adam Zamoyski has always been profoundly concerned with cultural heritage, its preservation and popularisation. He has worked on a number of projects, including the restoration and revaluation of the Czartoryski Museum in Kraków.

Adam Zamoyski is a member of many charities, e.g. Polish Association of the Sovereign Military and Hospitaller Order of Malta. In 1991 he established the Foundation of St John of Jerusalem in Warsaw, the first charitable organ of the Order of Malta in Poland. He is a Fellow of the Society of Antiquaries, of the Royal Society of Arts, and of the Royal Society of Literature. In 2012 Adam Stefan Zamoyski received the honorary doctorate of the Polish University Abroad in London.

Keywords: Adam Stefan Zamoyski, historian, biographer, Stefan Zamoyski Foundation, The Czartoryski Museum, St John of Jerusalem Foundation in Warsaw, Polish University Abroad in London